

lapidárne vyjadriť jeho vlastnými slovami: „Vůdčí princíp, že politika svobody pro jednotlivce je skutečně jedinou pokrokovou politikou, zůstává pravdivým dnes stejně jako v 19. století“ [s. 180].

Recenzovaná práca, ktorá sa dostáva do rúk čs. čitateľa, povahou svojich vonkoncom nie antikvovaných problémov a formou výkladu núti čitateľa priamo i nepriamo vymaniť sa

zo starých väzieb na myšlienkové stereotypy, podnecuje jeho intelektuálne potencie, zasahuje zasunuté vrstvy jeho osobnej skúsenosti a zbavuje ho falošných ilúzií. Štyri desaťročia komunistickej totality zanechali značnú intelektuálnu spúšť: ostáva dúfať, že Hayekovo dielo príspeje k prekonaniu neblahého autoritatívneho dedičstva na poli spoločenského bádania.

Tatiana Sedová

ĽUDSKÝ DOKUMENT A DOKUMENT DOBY

S. F. COHEN: Bucharin. Političeskaja biografija 1888—1938 [Bucharin. Politický životopis 1888—1938]. Moskva, Izd. Progress 1988, 574 s.

Monografia známeho amerického historika a sovietského profesora Princetonskej univerzity, je prvým serióznym vedeckým bádáním, ktoré doteraz v najväčšej šírke a hĺbke zachycuje bohatú politickú a teoretickú činnosť N. I. Bucharina, jedného z najvýznamnejších sovietskych politických činiteľov, výnimočne erudovaného vedca a novinára. Prvé americké vydanie vyšlo už v r. 1973 a kniha bola preložená do deviatich jazykov. Autor na pozadí zložitého a protirečivého predrevolučného a porevolučného vývoja v Rusku meritórne sleduje významný Bucharinov zástoľ vo všetkých spoločensko-politických udalostiach, zdôrazňuje jeho nesporný prínos k rozvoju politickej ekonómie, filozofie a sociológie, ukazuje historickú úlohu a skutočný význam reálnej „bucharinovskej alternatívy“ stalinizmu, najmä v osudnom období rokov 1928—1929. Usiluje sa o objektívne hodnotenie Bucharina a zaujatie vlastného stanoviska ku všetkým historicky významným etapám budovania socializmu v ZSSR.

Recenzovaná kniha má obsažné predslovy k trom rozličným vyda-

niam, desať kapitol a epilóg. Je napísaná problémovo-chronologicky. Výnimku tvorí štvrtá kapitola, ktorá má názov *Marxistická teória a bolševická politika: Bucharinova „Teória historického materializmu“* a v ktorej autor podáva vlastnú argumentovanú interpretáciu slávnej Bucharinovej knihy. Výslovne nesúhlasí s tými kritikmi, ktorí obviňovali Bucharina z „determinizmu“, jeho koncepciu spoločenského vývinu pokladá za najzávažnejší prínos k rozpracovaniu a systematizácii marxistickej teórie v dvadsiatych rokoch. S. Cohen hodnotí Bucharinov pokus o rozpracovanie marxistickej sociológie ako svojho druhu jedinečnú odvážnu koncepciu a odvážne bádanie. V tejto súvislosti pertraktuje aj názory niektorých ďalších „hľadajúcich marxistov“ tohto obdobia.

Stredobodom prvej kapitoly okrem základných životopisných údajov a výstižných charakteristík osobnosti Bucharina je vyčerpávajúca analýza vzťahov medzi Leninom a Bucharinom, a to viacerých dlhotrvajúcich názorových rozdielov medzi nimi, najmä v otázke interpretácie súdobého impe-

rializmu a problematiky štátu. V ďalších kapitolách autor sleduje proces víťazstva radikalizmu v r. 1917, veľkú pozornosť venuje straníckej politike a ideovým zápasom v období občianskej vojny, osobitne si všima rozdielne prístupy k otázke Brestského mieru, upozorňuje aj na to, že Bucharin väčšmi než Lenin v ekonomických diskusiách r. 1918 anticipoval ekonomickú politiku dvadsiatyh rokov a perspektívy budovania socializmu v ZSSR. Pochopiteľne, že autorov záujem sa prednostne sústreďuje na Bucharinovo chápanie novej ekonomickej politiky, foriem a metód industrializácie a kolektivizácie, na jeho hľadanie alternatívnych ciest socialistického vývinu. S. Cohen osobitne zdôrazňuje etický prvok v Bucharinovom myslení, jeho etické chápanie bolševizmu a občianskeho mieru ako základného východiska a stálega hesla Bucharinovho programu „organickéj evolučnej cesty k socializmu“, ktorý predpokladal ďalekosiahle zmeny v sovietskom politickom živote a formuloval nové funkcie štátu. V tomto kontexte nepochybne zaujme Cohenova analýza príčin a konkrétnych foriem dumvirátu Bucharina a Stalina v rokoch 1925 až 1926, ktorý pokladá za „najneuveriteľnejší zväzok v dejinách“.

Mimoriadnu pozornosť si zaslúži aj Cohenova prenikavá analýza príčin vzniku kultu osobnosti, jeho charakteristika podstaty a významu stalinskej „revolúcie zhora“ (1929—1939). Zrelý stalinizmus hodnotí ako vytvorenie striktno konzervatívnej, veľmi stratifikovanej spoločnosti, ako falzifikáciu dejín strany, oficiálnu renesanciu ruského nacionalizmu, nespravедlenie cárskej minulosti a zrieknutie sa mnohých zásadných téz marxizmu. Na pozadí týchto procesov autor sleduje posledných osem rokov Bucharinovho života, ktoré napriek všetkým proti-

venstvám boli naplnené usilovnou a novátorskou činnosťou v Akadémii, zdôrazňuje jeho kľúčovú úlohu pri rozpracovaní novej Ústavy ZSSR, jeho osobitné postavenie a úlohu v politike reformistov, vyzdvihuje Bucharinovo nekompromisné antifazišmus a stále znejúci apel na humánny socializmus, ktorý sa premietol aj do jeho posledného listu na slobode z 23. 2. 1937 *Budúcej generácii straníckych vodcov*.

Leimotívom epilógu sú osudy Bucharina a bucharinizmu v dejinách, vyzdvihnutie nepominuteľného miesta a životaschopnosti „bucharinovskej alternatívy“ stalinskej „revolúcie zhora“, potvrdením čoho sú podľa autora reformné zmeny v krajinách socialistického spoločenstva, kde prebieha renesancia ideí a politických orientácií podobných bucharinovským.

S. Cohen napísal svoju knihu na základe dôkladného preštudovania dokumentov, obrovského pramenného a archívneho materiálu (o. i. mal k dispozícii aj Trockého archív). Vskutku imponujúco pôsobí už počet (vyše 400!) aktívnych účastníkov revolučného hnutia, historikov, publicistov, politických činiteľov, ktorým autor venuje pozornosť vo svojich analýzach; o mnohých z nich sa dozvedáme po prvý raz po celých desaťročiach práve z tejto knihy.

Vedeckým redaktorom ruského vydania publikácie, autorom doslovu a komentárov je I. J. Gorelov, ktorý v r. 1988 vydal vlastnú monografiu o Bucharinovi, takže vie nanajvýš kvalifikovane posúdiť prednosti, ale aj nedostatky (resp. zastarané závery) Cohenovej knihy, upozorniť na niektoré názorové rozdiely medzi americkým autorom a sovietskymi bádateľmi pri hodnotení sovietskej histórie a jednotlivých osobností, najmä Lenina a Trockého. Treba však poznamenať, že ide prevažne o čiastkové ne-

dostatky a isté nepresnosti, ktoré vcelku neznižujú výnimočnú hodnotu Cohenovho priekopníckeho činu, usilujúceho sa o obnovenie historickej pravdy a zároveň o odhalenie prameňov aktuálnosti Bucharinovho odkazu pre dnešok.

Ako napísal sám Cohen v predslove k prvému americkému vydaniu knihy, „nové štúdium boľševickej revolúcie cez prizmu Bucharinových názorov pomôže rozšíriť naše poznatky a súčasne prehodnotiť chápanie hlavných udalostí: formovanie boľševického radikalizmu v predvečer re-

volúcie, podstatu straníckej politiky a politických diskusií v dvadsiatych rokoch, temnú históriu tridsiatych rokov, ktorej kulminačným bodom bola „veľká stalinská čistka a likvidácia starej boľševickej strany“ (s. 11). Celou svojou knihou (ako aj ďalšími, novšími sovietskologickými štúdiami) sa autor snaží vyvrátiť značne rozšírený názor, že stalinizmus bol logickým, nevyhnutným výsledkom boľševickej revolúcie. Je pevne presvedčený, že alternatívy v dejinách sú vždy, historická nevyhnutnosť neexistuje.

Raisa Kopsová